

ГЕНЕЗИС ТЕРОРИЗМУ

Здійснено історико-правове дослідження витоків тероризму та аналіз поняття «тероризм».

Ключові слова: *тероризм, походження тероризму, виникнення тероризму, етапи тероризму.*

Осуществлены историко-правовое исследование истоков терроризма и анализ понятия «терроризм».

Ключевые слова: *терроризм, происхождение терроризма, возникновение терроризма, этапы терроризма.*

This paper addresses the historical and legal study of the origins of terrorism and the analysis of the concept of "terrorism".

Key words: *terrorism, the origins of terrorism, of terrorism, terrorism stages.*

Активізація тероризму на початку ХХІ століття спонукає більшість держав світу переглянути своє ставлення до цього явища, створивши правові, політичні та соціально-економічні умови, за яких тероризм був би неприйнятним для сучасного цивілізованого суспільства¹.

Сучасні умови громадського життя в Україні супроводжуються суперечностями в соціально-політичних та економічних процесах, які впливають на стан злочинності і, більше того, спровокували зростання загрози суспільству з боку тероризму, який часто виявлявся у вибухах, викраденнях людей, вимаганнях тощо. Так, за даними МВС України у 1995 р. зареєстровано 240 виявів злочинів терористичного характеру: 164 – вчинено із застосуванням вибухових речовин; 55 – обстрілів із застосуванням автоматичної зброї. Внаслідок цих актів загинуло 70 осіб, зруйновано 170 будівель і пошкоджено 70 автомобілів. Кількість злочинів, скоєних із застосуванням вибухових речовин, сягнула в 1995–1997 роках: у м. Києві – 9 випадків; АР Крим – 16; Івано-Франківська область – 4; Полтавська – 4; Кіровоградська – 5; Київська – 6; Дніпропетровська – 19; Одеська – 29. За даними США, в 90-х роках вчинено –1880 терористичних актів із застосуванням вибухових речовин, майнова шкода яких становила 526 млн доларів².

За даними МВС РФ, у 1997 р. у Росії було вчинено 740 кримінальних вибухів, під час яких постраждало 460 осіб, з них 150 загинуло.

Гострота кримінальної ситуації в Україні відзначається не тільки небезпечними масштабами організованої злочинності, а й зростаючим рівнем її руйнівного впливу на життєдіяльність суспільства. Жорстокість, аморальність, нерозбірливість у засобах – це візитна картка організованих злочинних груп і терористів, які посягають на життя громадян та безпеку держави.

11 вересня 2001 р. запам'ятається людству назавжди – подія, яка увійшла в історію як найкривавіший акт тероризму, що продемонструвало людству його звіряче обличчя.

Так, жовтневі події 2002 р. в Театральному центрі на Дубровці в Москві – захоплення чеченськими бойовиками заручників – також нагадують світу про тероризм. Останні події вересня 2004 р. в Біслані змусили переглянути спецслужби країн своє ставлення до проблеми тероризму. Під час терористичних дій загинуло близько 300 дітей. Вибухи в метро в Англії, у найзахищенішій країні світу спеціальними спостережними відеокамерами за громадським порядком, знов

довели світові беззахисність та нездатність спеціальних служб запобігти терактам. Не залишилась осторонь і Україна – недавні події в Одесі, Одеській області та Дніпропетровську активно сприяли проведенню в Україні роботи з вдосконалення правових і практичних заходів щодо боротьби з тероризмом.

18 лютого 2002 р. Президент України підписав Указ «Про заходи щодо подальшого зміцнення правопорядку, охорони прав і свобод громадян» № 143/200, де пріоритетним напрямом діяльності правоохоронних органів визначено боротьбу з тероризмом.

Отже, актуальним є дослідження походження тероризму, його етимології, історичних аспектів походження та детермінант, середовища розвитку, визначення приблизної хронології розвитку подій.

Тероризм (у пер. з лат. *terror* – страх, залякування) – це форма політичного екстремізму, застосування найжорсткіших методів насилля, включаючи фізичне знищення людей, для досягнення певних цілей³.

Визначення «тероризму» має понад 400 різних тлумачень.

Близько двох століть тому відомий антиєць, громадський діяч і письменник Едмунд Берк назвав терористів «псами пекла». Термін «терор» було уведено у французький лексикон політиків жирондистів та якобінців, які об'єдналися для народного повстання. Але тероризм виявився ще раніше в Палестині у 866 – 873 роках нашої ери. Улюбленою зброєю бійців був кинджал або короткий меч (сіка), який носили під одягом. Вони полюбили «темноту натовпу». Під час давки у натовпі важко виявити, хто завдав рокового удару. Сікаріт – перекладається як екстремізм, а деякі із сікарітів були релігійними фанатами⁴.

У XI столітті діяли Асасіни – таємна секта, яку заснував геній зла – Хасан Аль Сабахт. Члени цієї секти вбивали всіх, хто був проти їхньої віри.

Не секрет, що терор не є витвором якобінців. Це поняття запровадив Аристотель для позначення особливого типу жаху, який оволодівав глядачами під час трагедії у грецькому театрі. Це був жах перед небуттям, представлений у формі болю, хаосу, руйнування. Пізніше терор став знаряддям впливу на поведінку мас. Серед кримінально караних злочинів право Стародавнього Сходу та Античного Світу виділяло державні, тобто такі, що посягали на державний устрій. Ці злочини були досить тяжкими і небезпечними, саме тому за їх скоєння передбачалася смертна кара. Причому в Стародавньому Єгипті відповідальність разом із винним несли ще й члени родини. З розвитком суспільства після французької буржуазної революції утворюються чисельні політичні рухи. Серед них були такі, що застосовували терор. Особливу роль відіграла «Народна воля», хоча вона й діяла в Росії лише із січня 1878 до березня 1881 року. На думку як російських, так і зарубіжних фахівців, ця організація була найвизначнішою серед інших. Вбивство генерал-губернатора Петербурга, генерала Мезенцева, шефа Третього відділення у серпні 1878 р., засудження до смерті у вересні 1879 р. революційним трибуналом «Народної волі» імператора Олександра II – характерна риса першої хвилі діяльності цієї організації. Друга хвиля терору пов'язана з діяльністю есерів: вбивство Карловичем у 1901 р. міністра освіти Боголепова, вбивство Балмашевим у 1902 р. міністра внутрішніх справ Сіпягіна. За даними американського дослідника феномену тероризму У. Лакера, есери вчинили три серйозні вбивства в 1903 р. (в тому числі губернаторів Оболенського і Богдановича), два – в 1909 р. і одне – в 1910 р. Найгучнішим стало вбивство міністра внутрішніх справ Росії Плеве, застреленого на петербурзькій вулиці в 1904 р.⁵

Формальним приводом до розв'язання Першої світової війни стало вбивство 28 червня 1914 р., скоєне 19-річним студентом Гаврилою Принципом у столиці

Боснії, Сараєво, наступника австро-угорського престолу ерцгерцога Франца-Фердинанда та його дружини. Гаврилу Принципа було схоплено на місці. Він виявився членом таємної організації «Молода Боснія», до якої входили вищі офіцери сербської армії⁶.

За межами Європи спалах тероризму також не відрізнявся частотою й інтенсивністю. Замах на єгипетського прем'єр-міністра Бутроса-Пашу в 1910 р. вчинив одинак. Так само здійснено і вбивство у 1924 р. Чисера Стека, головнокомандувача єгипетських збройних сил. Навіть в Індії з її традиційним неприйняттям насильства в 20-х роках несподіваної популярності набуло терористичне угруповання «Бахагат-Сингх». У Японії в 30-х роках терористичні прийоми взяла на озброєння група молодих офіцерів, а їхні акції мали неабиякий вплив на зовнішню політику цієї держави.

У часи Другої Світової війни нацисти застосовували жорстокий терор до слов'янських народів, циган та євреїв. Людей живцем травили газом, спалювали, а попелом угноювали землю.

Свого апогею терор досяг у часи війни з Японією. В ніч з 5 на 6 серпня 1945 р. з американської бази на Марінських островах злетів літак з ядерною зброєю. О 8 год. 15 хв. за місцевим часом бомбу було скинуто на парашуті й через кілька хвилин над Хіросімою здійнявся атомний гриб. Кількість загиблих серед цивільного населення коливається від 227 до 400 тисяч чоловік. Більшість світової спільноти й досі переконана, що ядерне бомбардування було зайвим та відіграло роль залякування та ствердження країни-переможниці на світовій арені. Саме з цього дня в світі встановилась нова хвиля ядерного терору, який став засобом тиску вже з боку держав.

Під час Великої Вітчизняної війни на окупованій території СРСР діяли партизанські загони, які фактично вивели з ладу німецьку військову інфраструктуру масовими диверсіями, призупинивши швидкий прохід німецьких загарбників територією СРСР.

Після війни на початку 1948 року між США та СРСР розпочалась «холодна війна». Протистояння двох наддержав тримало весь світ перед загрозою атомної війни, переможців у якій не було б.

Наприкінці 60-х – початку 70-х років минулого століття проходить різка активізація терористичного руху. Відомо про спробу отруєння водогінної системи в Чикаго у 1972 р., про загрозу застосування терористами гірчичного газу та бацил сибірської виразки у ФРН, спроби розпилу радіоактивних речовин в Австрії.

У другій половині 1990-х років перелік резонансних терактів відкрила японська секта «Аум синрекьо», яка використала в 1995 р. хімічну зброю в токійському метро. В тому ж році вибухають будинки американської військової бази в саудівському місті Дахран⁷.

Особливо потерпає від терористів Ізраїль. Мирні люди страждають від чисельних вибухів на вулицях Єрусалима та в інших містах цієї країни.

Також Росія з 1993 р. і донині зазнається у хвилі тероризму, продемонструвавши при цьому всю непередготовленість і безпорадність державного апарату в боротьбі з виявами такого роду. Події в Будьоновську, Кізілярі, Первомайську, Москві, Біслані знов демонстрували світу жиде обличчя тероризму.

Терорологи виділяють чотири глобальні хвилі тероризму Нового часу:

пов'язана з розповсюдженням у 1880-х роках в Росії, Європі, а потім і

Північній Америці революційних ідеологій (іноді неправильно об'єднаних під назвою анархізму, хоча ні російські «народники», ні ірландські «фенії», ні вірменські «дашнаки» анархістами в буквальному значенні слова не були);

пов'язана з антиколоніальним, національно-визвольним рухом ХХ століття;

стосується діяльності «нових лівих» у 1970-х роках;

хвиля, пов'язана з глобалізацією, що почалася в кінці 1970-х і продовжується донині;

релігійний тероризм.

Сучасну хронологію тероризму з 1960 р. до наших днів можна визначити такими основними подіями.

1968, 23 липня – терористи захоплюють літак «Боїнг-707», що прямував рейсом Рим – Тель-Авів, ізраїльської авіакомпанії «Ель-Аль». Літак здійснив посадку в Алжирі. Останні заручники були звільнені 1 вересня 1968 р. Теракт організував Жорж Хабаш (Народний Фронт Звільнення Палестини).

1968, 26 грудня – палестинський бойовик відкриває вогонь поблизу терміналу «Ель-Аль» в аеропорту міста Афіни. Загинув один пасажир.

1969, 18 лютого – палестинські бойовики відкривають вогонь по співробітниках «Ель-Аль» в аеропорту міста Цюріх. Загинув помічник пілота, поранено 5 пасажирів. Один з нападників застрелений співробітником служби безпеки компанії.

1972, 8 травня – захоплення рейсу «Сабена-572». Четверо палестинських терористів з угруповання «Чорний вересень» захоплюють літак «Боїнг-707», що прямує рейсом Відень – Тель-Авів, бельгійської авіакомпанії «Сабена». Літак здійснив посадку в аеропорту «Лод». 9 травня спецпідрозділ «Сайерет Маткаль» під командуванням Ехуда Барака провів операцію щодо звільнення заручників. У ході операції двох терористів було вбито, двох інших – захоплено; загинула також одна заручниця, ще двоє заручників і боєць спецназу Бін'ямін Нетан'яху були поранені.

1972, 30 травня – масове побоїще в аеропорту «Лод» (Ізраїль), вчинене бойовиками японської організації «Ренго секигун» («Об'єднана Червона армія»). Троє японських бойовиків відкривають вогонь по пасажирах. 25 убитих, 72 поранених – переважно паломники з Пуерто-Ріко. Двох терористів було застрелено, одного захоплено.

1972, 5 вересня – захоплення одинадцяти ізраїльських спортсменів-олімпійців у заручники під час Олімпійських ігор в Мюнхені (ФРН). Виконавці – члени палестинської організації «Чорний вересень».

1975, 24 квітня – захоплення посольства ФРН у Стокгольмі. Здійснене членами організації «Фракція Червоної Армії» (РАФ, Rote Armee Fraction).

1975, 21 грудня – захоплення однієї зі штаб-квартир міжнародної організації у Відні (Австрія). Здійснене членами організації «Фракція Червоної Армії».

1976, 27 червня – операція «Ентеббе» – захоплення та викрадення ізраїльського пасажирського літака в аеропорту «Ентеббе» (Уганда). Організатори – Народний Фронт Звільнення Палестини і Фракція Червоної Армії.

1977, 8 січня – вибух бомби в московському метро (у вагоні потягу між станціями «Ізмайловська» та «Першотравнева»). У здійсненні цієї акції було звинувачено троє жителів Єревана Степанян, Багдасарян і Затікян. Всі троє були членами нелегальної на той момент націоналістичної партії «Дашнакцутюн».

1978 – захоплення рейсового ізраїльського автобуса.

1985, 7 жовтня – захоплення італійського теплохода «Акилле Лауро». Здійсне-

не членами організації «Народний Фронт Звільнення Палестини».

1987 – вибух у супермаркеті в Барселоні, Іспанія. Організатор – ЕТА.

1993, 26 лютого – вибух у підземному гаражі будівлі Всесвітнього торгового центру в Нью-Йорку (США).

1993, 16 березня – захоплення посольства Нікарагуа в Коста-Ріці.

1993, 23 березня – вибух у торговому центрі Уоррінгтон (Великобританія). Організатор – Ірландська Республіканська Армія.

1994, 11 березня – мінометний обстріл лондонського аеропорту «Хитроу» (Великобританія). Організатор – Ірландська Республіканська Армія.

1994 – вибух в ізраїльському культурному центрі в Аргентині, здійснений організацією «Ісламський Джихад».

1994, 24 грудня – захоплення французького аеробуса «А-300» алжирськими терористами.

1995, 20 березня – газова атака в метро Токіо (Японія). 10 терористів, розбившись на пари, розпилювали в повітрі 6 контейнерів з отруйним газом зарин. Теракт організувала релігійна організація «Аум Сінрекьо» (керівник – Секо Асахара). 12 загиблих, 5 тис. потерпілих.

1995, 14–20 червня – рейд Басаєва на Будьоновськ (Росія), масове захоплення заручників у будівлі лікарні. Загинуло більше 200 чоловік.

1995, 25 липня – вибух газового балона на станції «Saint Michel» (Франція), 8 чоловік загинуло, 200 отримали поранення. Озброєна Ісламська Група.

1995, 6 жовтня – вибух газового балона на станції паризького метро «Maison Blanche», 30 чоловік отримали поранення. Озброєна Ісламська Група.

1995, 17 жовтня – вибух газового балона на станції «Orsay» (RER B), 30 чоловік отримали поранення. Озброєна Ісламська Група.

1996, 9–15 січня – рейд Радуева на Кизляр (Росія). Захоплення лікарні.

1996 – 22 квітня 1997 – захоплення посольства Японії в Перу. Революційний рух імені Тупак Амару.

1997, 28 липня – двох терористів-смертників підірвали себе на ринку Єрусалима. 15 чоловік загинуло. Відповідальність на себе узла організація Хамас.

1998, 7 серпня – терористи-смертники організували вибухи поблизу посольств США в Кенії і Танзанії. Загинуло 225 чоловік, поранено більше 4000.

1999 – вибухи в житлових будинках у Москві.

2001, 11 вересня – атака смертників на будівлі Всесвітнього Торгового Центру в Нью-Йорку і на Пентагон (США). Аль-Каїда.

2002, 12 жовтня – вибухи на острові Балі (Індонезія) у нічних клубах. 183 убитих.

2002, Норд-ост – захоплення театру в Москві. Рядус-Салихин.

2003, 13 травня – атака терористів-смертників на квартал, де проживають іноземці в Ер-Ріяде (Саудівська Аравія). 50 убитих.

2004, 11 березня – серія вибухів у потягах на залізничних вокзалах «Аточа», «Ель-Посо» і «Санта Еухенія» в Мадриді (Іспанія), 191 чоловік загинув, близько 1500 поранено. Організатор – Аль-Каїда.

2004, 29–30 травня – драма із захопленням і звільненням заручників у Хобаре (Саудівська Аравія).

2004, 24 серпня – підірвання двох російських пасажирських літаків чеченськими терористками-смертницями. 87 убитих. Організатор – Рядус-Салихин.

2004, 31 серпня – терористка-смертниця привела в дію вибуховий пристрій поряд із станцією метро «Ризька». 10 чоловік загинуло, більше 50 отримали пора-

нення. Організатор – Рядус-Салихин.

2004 – терористичний акт у Беслані – захоплення школи в Росії. Організатор – Рядус-Салихин.

2005, 7 липня – серія вибухів у лондонському метро і міських автобусах, близько 50 чоловік загинуло, більше 1000 поранено. Організатор – Аль-Каїда.

2007 – підірвання потягу «Невський експрес».

2008, 6 листопада – підірвання терористкою-смертницею маршрутного таксі у Владикавказі. Організатор – Рядус-Салихин.

2009, листопад – підірвання потягу «Санкт-Петербург – Москва».

2010, 29 березня – трагедія у московському метро повторилася. Зокрема, зранку на станції метро «Луб'янка» та «Парк культури» відбулося два вибухи. Загинуло 40 чоловік, більше 100 одержали поранення.

2010, 31 березня – теракт у Кизлярі (Республіка Дагестан). Після двох підряд вибухів загинуло 12 чоловік.

2011, січень – вибух в аеропорту «Домодедово». 35 загиблих, 180 поранених.

2012, 16 серпня – в результаті серії терактів, які прогрімлі в Іраку, загинуло 19 чоловік і 104 отримали поранення.

Так, події 11 вересня 2001 р. сколихнули людство і ще далеко не всі наслідки катастрофи відлунням докотилися до нас⁸. Тисячі невинних жертв, стовпи вогню та диму, повна руйнація величезних хмарочосів, колосальні політичні, економічні та моральні збитки. Світ змінився після трагічних подій 11 вересня 2001 р. у США. Історія людства почала сумнівний відлік нової ери, що має назву – тероризм⁹.

Терор і тероризм – «дзеркальні» явища; одне визначає інше. Там, де терор, невідворотно виникає тероризм, і навпаки¹⁰.

З огляду на вищезазначене можна зробити такі висновки:

1. Тероризм набрав системного характеру.
2. Збільшилась жорстокість терористичних актів за кількістю жертв.
3. Тероризм набув глобального характеру.

4. Однією з найнебезпечніших форм тероризму та терористичного акту є людина-смертник.

5. Протидія тероризмові не повинна мати форму терору з боку держави.

6. Зважаючи на кількість терористичних актів та жертв, зрозуміло, що тероризм набирає глобальних розмірів. Тому вирішення проблеми тероризму – це можливість подальшого існування роду людського.

1. *Телещун С.* Політико-правові передумови боротьби з тероризмом в Україні // *Право України.* – 2001. – № 12. – С. 12. 2. *Ліпкан В. А., Никифорчук Д. Й., Руденко М. М.* Боротьба з тероризмом: Монографія. – К., 2002. – С. 64. 3. *Желібо Є.* Основи безпеки життєдіяльності держави. – Львів, 2001. – С. 245. 4. *Семенов М.* Псы Ада // *Солдаты Удачи* (спецвыпуск). – 2002. – С. 5. 5. *Ліпкан В. А.* Ніщо, яке нищить // *Міліція України.* – 2002. – № 1. – С. 27. 6. *Бердичевський Я., Ладиченко Т.* Всесвітня історія 1914 – 1999. – К, 1999. – С. 233. 7. *Мартинов А.* Виклик з боку терористів // *Повідомлення, коментарі.* – 2001. – С. 26. 8. *Профімович О.* Тероризм: тіні зникають опівдні // *Іменем Закону.* – 2002. – № 6. – С. 7. 9. *Савченко А. В.* Тероризм у США: уроки чорного вересня // *Міліція України.* – 2003. – № 9. – С. 24. 10. *Ильинский И. М.* О терроре и терроризме // *Между будущим и прошлым.* – М., 2006. – С. 239, 242.